

N. Lesiva

THE GIBRALTAR'S PROBLEM EVOLUTION IN THE SECOND HALF OF XX - BEGINNING XXI CENTURY

The given article is devoted to the complex analysis of Gibraltar's problem. The evolution of problem in context of relations between Great Britain and Spain are analyzed. The historical overview of Gibraltar's development is also researched. British and Spanish strategies in field of Gibraltar's problem are compared in the article. The public opinion in Gibraltar is also presented.

Key words: Gibraltar, Spain, Great Britain, UN, European Union, problem, evolution.

© Н. Лесіва

Надійшла до редакції 14.11.2011

УДК 94(477.8)(092)"18/19"

ТЕОФІЛ ОКУНЕВСЬКИЙ ТА ЙОГО ЮРИДИЧНА ПРАКТИКА**ВІРА МЕЛЬНИК,***аспірант кафедри історичного краєзнавства**Львівського національного університету ім. Івана Франка*

На основі широкої джерельної бази в статті розглядається юридична діяльність Теофіла Окуневського, його участь у визначних судових процесах наприкінці XIX - на початку XX ст. Показано, що як правник Т. Окуневський реалізовував свої знання в законотворчості - на провінційному та загальнодержавному рівнях. Аналіз юридичної діяльності Т. Окуневського показує, що заради жодних економічних, соціальних чи інших інтересів не слід поступатися принципами національної самоповаги й національної єдності.

Ключові слова: Т. Окуневський, адвокатура, правові погляди.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Державно-правовий розвиток Австрійської монархії в другій половині XIX - на початку XX ст. набув нового характеру. Основою цього розвитку стали парламентаризм, крайова автономія, виборче право. У Галичині, загалом на українських землях, що входили до складу Австро-Угорщини, формується, хоч і дуже повільно, громадянське суспільство. З'являються політичні організації, відбувається виборча боротьба, формується корпус українських парламентаріїв, свідомих ролі, значення та можливостей парламентської діяльності. Теофіл Окуневський, будучи фаховим правником, адвокатом, усвідомлював першочергове значення закону для покращення економічного, соціального, культурного становища найширших верств народу [2, с. 116].

Зацікавленість юридичною діяльністю Т. Окуневського відображена в працях українських громадсько-політичних діячів та істориків на межі XIX-XX ст. К. Левицького [6], В. Яшана [10-12] та ін. За роки незалежності України опубліковано низку праць вітчизняних правознавців та істориків щодо окремих аспектів юридичної діяльності адвокатів наприкінці XIX - на початку XX ст. У цьому контексті значний інтерес становлять праці І. Андрухівця [2], Т. Андрусяка [3], С. Барана [4] та ін. Водночас системних праць, у яких досліджується юридична практика Т. Окуневського, практично немає.

Мета роботи - дослідження юридичної діяльності Теофіла Окуневського наприкінці XIX - на початку XX ст.

Виклад основного матеріалу. Джерельну базу нашого дослідження складають неопубліковані матеріали Центрального державного історичного архіву України у Львові, зокрема фонди політичного товариства "Руська Рада", Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Значний комплекс джерел почерпнуто з періодики, зокрема газети "Діло".

Будучи водночас і депутатом, й адвокатом, й організатором українського національного життя на Городенківщині та й урешті всієї Галичини, Т. Окуневський розумів, що будь-який, навіть найкращий, закон нічого не вартує для пересічного громадянина, якщо той не знає його, не вміє використовувати, а в разі потреби, боротися за право, надане цим законом. Тому осмислення шляхів поширення правових знань серед найширших верств народу, формування в пересічного громадянина вміння користуватися цими знаннями також складає значну частину його правових поглядів.

Після завершення стажування в суді, що було необхідною умовою подальшої суддівської або адвокатської роботи, Т. Окуневський повертається до Галичини. Не знайшовши роботи у Львові, він приїздить до Станіславава.

У своїх спогадах Т. Окуневський писав: "Прибув

№ 7 (114) листопад-грудень 2011 р.

я до Станиславова в 1884 р. навесні, маючи тоді 25 років, і вступив тут до адвокатської канцелярії д-ра Квятковського на місце Мілетона Бучинського, котрий власне в той час відкривав власну канцелярію" [8, с. 103]. Крім безпосередньої адвокатської роботи, він цікавиться розвитком української правової думки. Коли з'явилася брошура К. Левицького "Про закон про товариства і право зборів" (Львів, 1884), Т. Окуневський пише на неї рецензію [Там само, с. 104]. Але особливо активно він займається організаційною та просвітницькою роботою.

На той період (1882-1883) припадає початок його політичної діяльності. У 1883 р. Т. Окуневський побував у Російській імперії, відвідав Київ, інші українські міста, мав зустрічі з лідерами українського національного життя. Тоді ж він починає тісніше контактувати з М. Драгомановим. Їхнє листування триває дванадцять років (перший лист Т. Окуневського до М. Драгоманова датований 24.10.1883 р., останній - 25.02.1895 р.) до кінця життя М. Драгоманова [2, с. 120]. Це листування високо цінували обидва кореспонденти. Безперечно, що М. Драгоманов вплинув на формування політичного світогляду Т. Окуневського, формування його правових поглядів. Це обумовлено, насамперед, слабкістю українського політичного руху на той час у Галичині. Т. Окуневський писав у листі до М. Драгоманова: "Ми пам'ятаємо тут ваше ім'я і згадуємо його частіше, ніж Вам може на думку приходити. Плутанина думок, а ще важніше брак чоловіка, котрий би в нашій темряві хоч трохи ясніше прозрів і могучим словом нас усіх хоч на крок далі провів - от що заєдно звертає нашу увагу поза границі нашого краю та й частенько заставляє про Вас думати" [9, с. 19]. Він сприйняв низку ідей М. Драгоманова, утілював їх у життя.

У листі до М. Драгоманова від 20.04.1886 р. він поряд з іншим зазначає: "їздимо уже від року по заснованих нами селянських читальнях - дотепер заложилисьмо їх 6 і держимо популярні відчити" [Там само, с. 29-30].

Т. Окуневський формує для себе програму правової просвіти народу, яку він ретельно втілює в життя протягом усієї своєї подальшої діяльності. Знання своїх прав, уміння їх використовувати, боротися за ці права - ключова ідея цієї програми. При цьому він чітко розумів, що це не справа одного дня, тижня чи року, а довга праця на десятиліття, яка не приносила й не могла принести миттєвих результатів, оскільки потребувала постійних, системних і систематичних зусиль не від однієї чи декількох осіб, а від усього народу.

У 1887 р. Т. Окуневський виступав на вічі в Коломиї, де розповідав його учасникам про політичні права, передбачені чинним законодавством, їхню важливість для вирішення соціальних та економічних проблем. На думку Т. Окуневського, організація й проведення віч має "дві очевидні користі": "одно, що маси народу, котрі до тепер зовсім не думали, або лиш дуже трохи над своїм суспільним становищем, приходять - правда, дуже поволеньки до самосвідомості своїх життєвих інтересів, а подруге, що молодші люди - бо лиш ті переважно приготавляють свої реферати на віча - стають приглядатися і вникати глибше в пекучі треби нашого народу - значить озайомлюються з його теперішнім положенням політичним і економічним, що при совісній роботі може видати не гірший результат" [Там само, с. 46]. Сказане про молодих людей по-

вною мірою стосувалося і самого Т. Окуневського. Йому це теж давало можливість краще зрозуміти реальні потреби народу, які не завжди співпадали з його уявленнями. Із цього приводу він писав: "По моїм рефераті мав я нагоду зробити трохи прикрий досвід. Селяни розвідалися під час бесіди, що я юрист і кавалок адвоката і ну ж, коли я скінчив, гурмою обступили мене: той з якоюсь скаргою - щоб йому зробити оборону, той з якимось рекурсом, той з вироком проганим уже у всіх 3 інстанціях - кінець кінцем я пересвідчився, що найменше (перекреслено половиною) третина цих людей, що прийшли на віче, прийшли просто тому, бо надіялися, що тут дадуть раду його проганому рекурсови або такому другому" [Там само, с. 47-48].

Активна громадська діяльність, уміння переконливо й доступно пояснювати складні правові та політичні питання сприяли поширенню авторитету молодого адвоката.

"В квітні 1890 р. я осів у Городенці, зробивши там канцелярію адвокатську. Думав я зразу не довго бути в Городенці, а ознакомитися лише з провінціальною адвокатською практикою, а потім йти до більшого міста, але городенківський чернозем має велику силу і забрав мою енергію і працю" [1, с. 126].

Цікавим є факт, що в 1894 р. українські адвокати Галичини спробували скликати перший з'їзд правників й утворити свою організацію, яка допомагала б вирішувати нагальні проблеми адвокатів [3, с. 56]. Однак ця ідея не була втілена в життя.

Попри зайнятість політичними справами, Т. Окуневський у Галичині й Відні розвинув широку правову діяльність. У 1907 р. захищав перед віденським трибуналом українських студентів з нагоди їх голодування - Ярослава Весоловського і товаришів - проти польського письменника Генріка Сенкевича за зневагу українських студентів [12, с. 580]. Г. Сенкевич програв справу. Віденський трибунал засудив його на 30 днів арешту та 300 корон штрафу. Польський письменник визнав, що "його впровадили в блуд львівські патріоти" [6, с. 492]. Цей процес мав значний вплив на розвиток національного руху в Галичині. "Процес карний, який опісля, з початком вересня 1907 р., відбувся перед делегованим віденським трибуналом, хоча скінчився засудом кількох наших студентів, то все ж таки відкрив перед світом темні сторони польського правління в Галичині" [5]. Так згадує дописувач судовий процес, що набрав розголосу на всю Східну Європу.

Друга відома судова справа Т. Окуневського стосувалася захисту Мирослава Січинського. М. Січинський, студент Львівського університету, на знак помсти за кривди місцевої польської адміністрації українському населенню краю та фальсифікацію нею виборів до австрійського парламенту 12 квітня 1908 р. [9] убив графа Андрія Потоцького. Граф А. Потоцький заповзався знищити "Січі" цілковито. По багатьох селах і містах Галичини січовиків тягали по судах, накладали нечувано високі карі за носіння стрічок, топірців, влаштування танців. 17-особова депутація до Відня в справі переслідування "Січей" ніякої користі не дала, бо намісник був всевладним паном у краї.

Переслідування осередків "Січі" - це тільки крапля в морі утисків і злочинів, що скоїв у боротьбі з українським населенням А. Потоцький [11, с. 31-32].

30 червня 1908 р. розпочалась перед львівським судом присяжних карна справа проти М. Січинсь-

кого за вбивство графа А. Потоцького. М. Січинський був заарештований. До числа присяжних увійшло 12 поляків. Т. Окуневський разом із д-ром Костем Левицьким, д-ром Сидором Голубовичем, д-ром Володимиром Загайкевичем і д-ром Володимиром Старосольським захищав його у Львові. Увечері того ж дня присяжні одностайно засудили вбивцю до смертної кари через повішення. Згодом за численними поданнями адвокатів вирок скасовано: засудженого мали оглянути психіатри. 15 квітня 1909 р. відбувся другий суд. Т. Окуневський разом з д-ром Ришардом Пресбургером продовжив захист у Відні [6, с. 492]. Присяжні знову вимагали повішення. Ще через три місяці завдяки сильному захисту та розголосу, якого набула справа, цісар змінив смертну кару 20-річним ув'язненням.

На початку 1919 р. Т. Окуневський перейшов працювати до Станіслава як радник Апеляційного суду [12, с. 581]. У цій праці знайшов рівновагу правди й справедливості Божої, чого не міг знайти в адміністрації та політиці.

Разом із д-ром Т. Окуневським адвокатську канцелярію вів і його зять д-р Остап Дашинич Кульчицький.

В адвокатських канцеляріях працювали як конціпенти, тобто відбували законом установлену адвокатську практику, такі українці: у д-ра Окуневського - д-р Карпак, д-р Стецяк, д-р Чировський, д-р Михайлівський, д-р Гриньовський, д-р Новицький [14, с. 94]. Не маючи змоги стаціонарно продовжувати освіту в університеті, на службу в адвокатську канцелярію Теофіла Окуневського в Городенці влаштувався Лев Бачинський як студент-заочник юридичного факультету в Чернівцях.

У 1930 р. Голова Народного Дому в Городенці д-р Т. Окуневський подав до Повітового суду в Городенці внесок про забезпечення доказів для встановлення висоти шкоди й викриття причин знищення під час сумнозвісної пацифікації. Але начальник суду Видра вже 11 жовтня 1930 р. внесок відкинув, бо твердив, що "скарга має ознаки політичної демонстрації проти адміністраційної влади, яка виконує дохідження з метою викрити винних в актах саботажів, що прибрали форму палення майна інших осіб у Східній Малопольщі, як також у повіті Городенка. Отже та адміністраційна влада наказала в дні 6 жовтня 1930 р. між іншим ревізію льокалів Народного Дому в Городенці, як одного із запідозрених. Цю ревізію перевели органи державної поліції і цей факт є добре знаний управі "Народного Дому". Тому внесок як незгідний з правдою, відкинуто" [13, с. 225].

На цю відмовну ухвалу городенківського суду подав д-р Окуневський апеляцію до Окружного суду в Коломиї і в ній послався на припис польської конституції, що ніякий закон не може позбавити громадянина Речі Посполитої Польської права "доходити матеріальної втрати в суді" [Там само]. Проте Окружний суд навіть добре обґрунтовані апеляції не прийняв і своєю постановою від 5 листопада 1930 р. апеляцію відкинув, а ухвалу повітового суду затвердив.

Правові погляди Т. Окуневського однаковою мірою виявляються і в його державно-політичній діяльності як депутата галицького крайового сейму, депутата австрійського парламенту, так і в його практичній адвокатській діяльності. У некролозі, опублікованому в українському фаховому журналі "Життя і право" С. Баран писав: "Як адвокат був Покійний

непересічної дати. Цікавився розвоєм права і студював його, не виключаючи і теперішнього польського права. До прийнятих справ приготувався і вів їх совісно, а його адвокатська канцелярія була дійсно скарбницею правної оборони і допомоги, з якої щедро користало наше населення" [4, с. 4].

Висновки

Аналіз юридичної діяльності Т. Окуневського дає підстави зробити висновки про її базові засади. Вони полягають у тому, що основний шлях вирішення соціальних, економічних, освітніх та інших проблем народу полягає у використанні можливостей, передбачених чинним законодавством, та змінах законодавства в потрібному напрямку; для боротьби за забезпечення прав і можливостей передбачених законодавством необхідне поєднання всіх правових механізмів їх забезпечення й захисту, як-от: парламентський контроль, ефективна судова влада, забезпечувана судом присяжних, високий рівень суспільної солідарності та організованості; заради жодних економічних, соціальних чи інших інтересів не слід поступатися принципами національної самоповаги й національної єдності.

Оскільки Т. Окуневський в часи Австро-Угорщини приділяв основну увагу політиці, то його практична діяльність як правника була не вельми обширною. Однак саме політична складова зайняла в законодавчій сфері багато часу, а як правник він реалізовував свої знання в законотворчості - на провінційному та загальнодержавному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. - Ф. 328. - Оп. 1. - Спр. 103. - С. 126.
2. Андрусак Т. Правові погляди Теофіла Окуневського / Т. Андрусак // Визначні постаті України: Андрій Чайковський, Теофіл Окуневський. - Львів : Афіша, 2010. - С. 116.
3. Андрухів І. Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848-1839 рр. / І. Андрухів. - Івано-Франківськ, 1996. - С. 56.
4. Баран С. Д-р Теофіл Окуневський / С. Баран // Життя і право. Вісник теорії і практики. - Львів, 1937. - Ч. 3 (42). - С. 4.
5. Дописи // Діло. - 1907. - 20 жовтня.
6. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців. 1848-1914 / К. Левицький. - Львів : 3 друкарні о. Василя, 1926. - С. 492.
7. Мельник В. Діяльність Теофіла та Ярослава Окуневських у віденській "Січі" / В. Мельник // Схід. - 2009. - № 9 (100). - С. 50-54.
8. Окуневський Т. Станіславів у 1880-х роках / Т. Окуневський / Альманах Станіславівської землі. Наукове Товариство ім. Шевченка. Український Архів. - Т. XXVIII. - Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен, 1975. - С. 103.
9. Переліска Михайла Драгоманова з д-ром Теофілом Окуневським (1883, 1885-1891, 1893-1895) / М. Драгоманов, Т. Окуневський ; [зладив М. Павлик]. - Львів : 3 "Народової Друк." Манецких, 1905. - С. 47-48.
10. Про суд над нашим студентством // Діло. - 1907. - 14 вересня.
11. Якимович Б. "Гей, "Січ" іде, красен мак цвіте..." / Б. Якимович. - Львів, 2000. - С. 31-32.
12. Яшан В. Д-р Теофіл Окуневський / В. Яшан // Городенщина. Історико-мемуарний збірник. - Нью-Йорк - Торонто - Вінніпег, 1978. - С. 580.
13. Яшан В. Пацифікація в Городенці і Городенківському повіті / В. Яшан // Городенщина. Історико-мемуарний збірник. - Нью-Йорк - Торонто - Вінніпег, 1978. - С. 225.
14. Яшан В. Судівництво та адвокатура й адміністрація / В. Яшан // Городенщина. Історико-мемуарний збірник. - Нью-Йорк - Торонто - Вінніпег, 1978. - С. 94.

№ 7 (114) листопад-грудень 2011 р.

V. Mel'nyk

OKUNEVSKY THEOPHIL AND HIS LAW PRACTICE

Based on a broad source base in the article the legal activities Okunevskoho St. Theophilos, his participation in outstanding litigation in the late XIX - early XX century.

Key words: T. Okunevsky, advocacy, legal views.

© В. Мельник

Надійшла до редакції 13.10.2011

УДК 94: 655. 41 (477) "1920"

ІДЕОЛОГІЧНИЙ НАГЛЯД ЗА ДРУКОВАНОЮ ПРОДУКЦІЄЮ В УСРР У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1920-х рр.

ВАЛЕНТИНА МОЛОТКІНА,

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та культури України

Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди

У статті аналізуються заходи радянської влади зі встановлення ідеологічного контролю за розповсюдженням друкованої продукції в Україні в першій половині 20-х рр. ХХ ст. Показано, що ідеологічний контроль за друкованою продукцією був одним із пріоритетних завдань радянської влади, яка застосовувала класовий підхід до формування книговидавничого репертуару, ініціювала та всіляко заохочувала знищення в будь-якій формі "ворожого" друкованого слова.

Ключові слова: бібліотека, видавництво, друкована продукція, ідеологія, книгопоширення, книги, література, цензура.

Постановка проблеми та стан її вивчення.

Ідейно-політичний нагляд за літературно-видавничою галуззю був одним із пріоритетних завдань радянської влади. Ідеологічне керівництво видавничою сферою здійснювали партійно-державні органи та інститути цензури, які розробляли й поширювали державні програми, цензурні циркуляри, спеціальні інструкції, положення, що визначали головні напрямки видавничої роботи.

Принципи роботи цензурних органів та функції їх форми цензурного контролю радянської України знайшли відображення й у вітчизняній історіографії. Процеси масового вилучення з фондів бібліотек літератури, що визнавалась радянською владою "ідеологічно-шкідливою", досліджують Н. Ашаренкова [2], О. Каракоз [7], Т. Ківшар [8], Т. Стоян [13], М. Тимошик [14,15], О. Федотова [16, 17], В. Ченцов [32].

Мета статті - дослідити, як радянська влада за проваджувала ідеологічний контроль за розповсюдженням друкованої продукції в Україні в першій половині 20-х рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Уведення державної монополії на друковане слово відбулося відразу ж після остаточного встановлення радянської влади в Україні. Для здійснення контролю з боку держави за розповсюдженням друкованої продукції утворювалась ціла система державних органів, які дбали про ідейне спрямування книжкового потоку

та класового підходу до формування книговидавничого репертуару. Комісари книговидавничої справи, органи політконтролю ДПУ, бібліотечний відділ НКО та Головополітосвіта здійснювали експропріацію друкарень, видавництв, книжкових крамниць, поліграфічних підприємств і паперового виробництва, забороняли діяльність небажаних видавництв та книгарень.

Як зазначає дослідниця початкового етапу становлення радянської цензури А. Горяєва, заборонялися і знищувалися, спалювалися і списувалися, відправлялися в спецховища мільйони книжок і газет, географічних карт, платівок, кіно- й фотоплівок [Див. 1]. Необхідність знищення інформації пояснювалась класовою боротьбою та ідеологічним контрольно-тимчасовим заходом. М. Тимошик стверджує, що ініційовані та всіляко заохочувані новою владою заходи знищення в будь-якій формі "ворожого" країні Рад друкованого слова набирали на місцях нечувані масштаби. Наприклад, у селі Позняки того ж повіту книжки з книгозбірні Русинових кидали вилами на вози і розвозили по хатах, щоб "топили печі буржуазною наукою". Значну кількість книжок із Києво-Печерської Лаври, "аби ні віруючі, ні науковці не користувалися більше цими друками", іменем радянської влади розброшурували з метою продажу їх на макулатуру. У магазинах споживчої кооперації в аркуші паперу, на яких були

№ 7 (114) листопад-грудень 2011 р.